

30 հարկ

ՄԷԾՄՈՒՄԻ ՄԻՊԱՐ

հարկ 30

DIRECTION DU JOURNAL
MEDJMOUA-I-AHBAR
65, Grand'rue de Péra, Taksim, 65

Ս.ՊՈՐՏԻՆԻ ԳԵՂԱՐՈՒՄԻՆ
Բարձրագույն իշխան
Փարսա իշխան
Մեծալիքի էմբելայի իշխան
Յարձակ
Սեպտեմբեր 6
35
85
20

ՀԱՅԿԵՆԴԱՆԻ ՎԵՐՈՒՄԻ ԻՐԱՎԱՅԻՆ
ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԵՎ ՕԼՈՒՆՈՒՐ
Իրաւաբար իշխան արքայազնը :

مجموعه اخبار
بك اوغلى تقسيم جاده مى نوسرو ٦٥

ՔՆՆԱԴՍԱԿԱՆ

ՏԻԵՋԵՐԱՆՈՍ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՄԷ
Յ Ի Շ Ս Տ Ս Կ Ը
ՍՈՒՐԲ ԿԻՐԵՆԴ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՅԻ

Հինգերորդ դարուն սկիզբները — 412 հոկտեմբեր 18ին — Աղեքսանդրիոյ հայրապետական աթոռը կը բարձրանար երկուսուսորդ Եպիսկոպոս մը, հազիւ երեսուն և հինգ տարեկան, որոյ հանճարն ու գործունէութիւնն մեծապէս պիտի ազդէին իւր դարուն և բոլոր Քրիստոնէութեան վրայ: Ինչն էր որ շատ շուտ նշմարեց այն թուանալիք որով զոր կը սերմանէր պիղծն Նեստոր, Կոստանդնուպոլսոյ եպիսկոպոսը, մարտնչեցաւ արիապէս նորածին հերետիկոսութեան դէմ, պաշտպանեց այնչափ եռանդով որչափ գիտութեամբ անձնական միութիւնն ի Քրիստոս, և հետեւապէս նաեւ Աստուածամայրութեան պատիւն Ամենայն Հոգւոյ Մարիամայ: Նեստոր չկրնալով փաստով ու պատճառաբանութեամբ կռուիլ իւր հօգը ընդդէմստեան դէմ, ամենէն ստորին միջոցներու դիմեց անխիղճ անարգելու և վարկաբեկ ընելու համար Եկեղեցւոյ պայծառագոյն ջանքերն մինչև Ուղղափառները սակայն իրենց անպայման վստահութեամբ մեծաբնիցն զայն միշտ և նոյն իսկ Քաջանայապետն Հռոմէայ, Ս. Կեղեցաստիոս Ա. անոր յանձնեց իւր կողմանէ Եփեսոսի տիեզերական Ս. Ժողովոյ նախագահելու պատիւը: Իւր նախաձեռնութեամբ և ներամուծութեամբն էր որ «Թինիզդոկոս», Աստուածածին» բառն եղած հիմն ըրիտօսոսարանական Հաւատոյ, ինչպէս «οὐλογ» լատին, հաւանդոյակից» բառն եղած էր հիմնաքարն Երրորդութեան վարդապետութեան: Կեղծ խաղաղութիւնը — ինչպէս ամեն ժամանակ — կ'ուզէին և յայնժամ լռեցնել այդ հրաշունչ լեզուն, բայց նա կը պատասխանէր քաջարի և անվերջ դով: «Եթէ խաղաղութիւնը ցանկալի է, չպարտի սակայն չափուիլ ի վնաս ուղղափառութեան» (*):

Այսչափ անձնաւորութիւն ու այսքան ձիրքեր զինքն արժանի կ'ընէին ի հարկէ մեծազոյն հալածանաց: Եփեսոսի Ժողովոյ մասնակի իսկ շնորհիւ չարերու որսգայթից՝ տաժանելի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, և սակայն երեք շտապակոսեցաւ ճշմարտութեան վերջնական յաղթանակին վրայ, և բանտին առանձնութեան մէջ իսկ սկսաւ ընդ փոյլ շարադրել կարեւոր գրութեան ի պաշտպանութիւն ուղղափառ Հաւատոյ: Իւր բազմաթիւ երկասիրութիւնը գուրգուրանող պահուած՝ ցայտօր իսկ հիացմամբ կը կարդացուին: Իւր անունն ամեն դարու մէջ մեծ հեղինակութիւն վայելած է. հին Հարց մէջ քիչեր կան որ միացուցած լինին իրեն չափ Աստուածաբանական խորին հրմտութեան՝ բացատրութեանց ճշգրտութիւն և անխնայ ու բեղմնաւոր գործունէութիւն: Տասնեւհինգ դարեր յարգանք և երախտագիտութեամբ կը խոնարհին իւր առջեւ, և բիւրաւոր հոգիներ օրհներգու հանդիսացած են իւր անմահ յիշատակին: Բայց, ամիսս, օրհնութիւնն անխառն չէ

(*) Պատասխանի առ Յովհաննէս Անտիոքացի:

եղած. սուրբերը Քրիստոսի կը նմանին ոչ միայն իրենց կենօք, այլ և մահուամբ, Քրիստոս միայն կենդանութեան չէ որ նախատուեցաւ ու անարգուեցաւ, այլ նաեւ յետ մահուան, նոյնպէս ալ սուրբերն իրենց գերեզմանին մէջ անգամ հանգիստ չեն թողուր յաճախ Թանգուզն ու թուանալիք բերաններ հոծոյճ կ'զղան գողցես լուտանը ժայթքելով անոնց դէմ, անոնց վարուց և գործերուն դէմ:

Աւասիկ Ս. Կիրիլի թշնամեաց ամբաստանութիւնները:

Ա. Նովատիանները և հերայները իրենց աղօթատեղիներէն վտարեց, և անոնց ընդից գրաւման պատճառ եղաւ:

Բ. Վանականք իւր դրդմամբ Ուղեւտ քաղաքապետը նախատեցին ու վերադարձրին:

Գ. Ամոնիոս անուն յանցաւոր վանական մը իբրեւ մարտիրոս պատուեց ու անոր ներքոյն արաստանեց:

Դ. Հիպատիա իմաստասիրուհին համբաւն և պերճախօսութեան կը նախաձեռնէր:

Ե. Եւ անոր սպաննութեան եւս մեղակից է: (*)

Լսեցէ՛ք հիմա իւրաքանչիւրին պատասխանը:

Ա. Նովատիանք-ինչպէս շատ հերետիկոսներու զղարկուածք մեծապէս կը վնասէին. ամեն եպիսկոպոսի պարագայէն է զընկերակցութեան իրենց: Եւ ինչո՞ք զոր խօսեմութիւնը կը ներշնչէ և խիղճը կը թշուառէ: Անոնց նկատմամբ արդար խստութիւն թէ ներողամիտ քաղցրութիւն պէտք է գործածել՝ արտաքին վարմունքի խնդիր մ'է այս որ տեղւոյն ու ժամանակին համեմատ կը փոխուի: Զոր 15 դար հեռաւորութեամբ վճռել ու դատաւարտել չհամարձակիլ զգոն ու աննախապաշար քննադատ մը: Գաղով Հրէից, նոյն իսկ Սոկրատ ժամանակակից պատմիչը կը խոստովանի թէ «անոնց ընթացքը Քրիստոնէից հանդէպ՝ արժանի էր իւրօք այսպիսի պատիւի մը» (**):

Բ. Քաղաքապետն էր մանաւանդ որ պատկառելի Եպիսկոպոսին նկատմամբ արհամարհատ ու ամբարհաւած կերպեր ունենալով, թրիստոնէից և կրօնաւորներու առեւի ըրած էր ինքզինք. և պատմութեան մէջ ոչ մի ապացոյց կայ որ զայն քարով վրաւորող վանական Եպիսկոպոսէն թելադրուած լինի:

Գ. Ամեն յանցաւոր որ իւր գործած յանցանքէն անհամեմատ աւելի ծանր պատժով կը պատժուի, ընդհանուր համակրութեան առարկայ կը լինի, գրեթէ ամեն օր կը տեսնենք զայս: Ամոնիոսի մահը՝ կրած տանջանքներուն հետեւանօք՝ համեմատութիւն չունէր արդարեւ գործուած յանցանքին հետ, — որ նոյն իսկ կրնայ ենթադրուիլ պարզ անխոհեմութիւն մտածել թէ Եպիսկոպոսը զայն ներքողելով և ի սկզբան անդ իբրեւ մարտիրոս նկատելով՝ աւելի թարգման հանդիսացած լինի հանրային համոզման և զգացմանց:

Դ. Ինչ ծաղրելի ու տղայամիտ ամբաստանութիւն, բարձրաստիճան եկեղեցական մը, Աւետարանի աշխարհամանօթ

(*) Բիզանդիոն, 19 սեպտ. 1910
(**) Socrate, H. G. VII, I. e. XIII.

Վարդապետ մը որոյ երկնային հանճարոյն ի իմաստութեան արտադրութիւնը իբրեւ պատգամ կ'ընդունուէին, Արեւելքի ու Արեւմուտքի հիպոկոմիք կ'ողջունուէին, պատճառ չունէր՝ կարծեմ՝ նախանձելու վաղանցիկ ու երկարաւոր ձիրքերու: Եթէ կայ բան մը որ գրողի մը մասին ամենէն անպատ զաղափարը տայ ընկերցողին, այն ալ մեծ հոգիներու, վսեմ նկարագրի, անուայ կրօնի ստորին ու անարգ կերպեր վերադրելն է անուշտ: (Բիզանդիոնի խմբագիրներն եթէ կուզէին պահել իրենց արժանապատուութիւնը, պէտք չէ երեք մոռնան զայս):

Ե. Սոկրատ ժամանակակից պատմիչը: Սրբոյն Կիրիլի դէմ հակալուծութիւն ունենալով հանդերձ՝ չըսեր բնաւ թէ Եպիսկոպոսը ո'րեւէ կերպիւ մասնակից եղած լինի սոյն սպաննութեան: Ուստի՝ քաղած է Պ. Յ. Գլանուէրի իւր ստալոյճ յերիւշանքները... որ ժամանակակից պատմիչը, որ աղբիւրը, որ վաւերացողը զրած է որ այսպէս յանդիմարտեմ պարսաւադէր կը կանգնի Քրիստոնէութեան ամենէն մեծ անձերէն միոյն դէմ... Ճշմարիտ գիտութեան, ուղղափառութեան առջեւ ինչ կ'արժեն Դամակոսի, հեթանոս իմաստասիր մը առաջադիւններն, որ Հիպատիայի մահուանէ 130 տարի վերջ առաջին անգամ՝ այսպիսի ամբաստանութիւն մը կը դարձնէ ընդդէմ աստուածաբան Հայրապետին: Դամակոսի նման՝ Քրիստոնէութեան ատեցող անխիղճ ու վատանուն մատենագիրք գեւ շատ ուրիշ ոճիւրներ, անհեղեղութիւններ եւս կը վերադառնան քրիստոնէից և Սուրբերուն, ինչո՞ք զանոնք ալ չընդօրինակել Բիզանդիոնի եւսանդուն յոդուածագիրք: Բարբախտօրէն գիտական ու իմացական աշխարհը պէտք չունի բնաւ իւր լոյսերուն... Անգլիացի բողոքական մը, Գլանուէր Ռոպերտուն, որ հաւանօրէն Պ. Գլանուէրիէ աւելի արժէք ունի քաղաքակրթ Եւրոպիոյ առջեւ, սրբամարտ հեթանոսին անմիտ բարբախտեցը կ'անուանէ «անհիմն գրպարտութիւն մը», an unsupported calumny. (*) Ամերիկեան Նշանաւոր Հանդիսի մը մէջ յարգելի գիտուն մը, Պ. Շէֆր, որ չեմ կարծիք թէ Պրոտեստանտներէն պատմութեան և քննադատութեան դաս առնելու պէտք ունենան, խնդիրն ամենայն լրջութեամբ և մանրամասնօրէն ուսումնասիրած է, և այդպիսի ոճաբարձրութեան սուտերն անգամ չէ գտած անաղթիւնապետ և տիեզերալոյս Հայրապետին վրայ (**):

Եւ դուք սակայն չէք չիկնիր «անմեղ... աղջիկ մը վայրագօրէն սպաննել տուող ոճաբարձր եպիսկոպոս» (***) կոչել այդ շեմորայի Հայրապետը, ուղղափառութեան մեծագոյն հերոսներէն, գրականութեան մագուր փառքերէն և մարդկութեան անմոռանալի բարեբարներէն մին... Ու չէք մտածեր որ 15 դարէ ի վեր ընդհանուր Քրիստոնէութեան, հանճարներէ ու առաքինիներէ յարգուած ու փառաբերուած Սուրբի մը յիշատակը նուազանցնել:

(*) Hist. Ghurch, I. P. 401.
(**) Cyril of Alexandria and the murder of Hypatia, The Catholic University Bulletin, oct. 1902, t. VIII, p. 441 sq.
(***) Բիզանդիոն, 19 սեպտ. 1910:

ու, զայն վարկաբեկ ընելու համար՝ լեւնէր հարկաւոր են փաստերու և ամենէն զօրաւոր փաստերու, ժամանակակից հեղինակներով, ամենաստուգ աղբիւրներով, աներկբայելի վաւերագրովք ու անխառն վկայութեամբ հաստատուալ: Դուք անոնցմէ ոչ մին ունիք, միայն ձեզ սիրելի կամ առելի անձանց անունները կը յիշէ՛ք՝ առասպելներ ու ծաղրելի մանրամասնութիւններ կցելով անոնց, և կը կարծէք թէ աշխարհ բաւական միամիտ է ձեր վճիռներն իբրեւ պատգամ ընդունելու համար. կը կարծէք թէ Հայրութիւնն ու Քրիստոնէութիւնն մինչեւ ցարդ իսաւարի մէջ էին, և դուք էք որ կուգաք լուսաւորել զանոնք, որչափ վնասանք էք:

Ս. Կիրիլը Աղեքսանդրիոցի... «Ոճաբարձր ու մարդասպան եպիսկոպոս»... Աստուած իմ, դու ինչի՞ր պիտի լսենք: Եւ անչուս այնպէս պէտք է լինի, քանի որ դուք կը հաստատէք. Ինչ գիտական ու իմաստասիրական ապացոյց, որպիսի զմայելի մէթոտ պատմական քննադատութեան: Ու այսպիսի տարբերով է որ պիտի կատարուի Հայ Եկեղեցւոյ բարեփոխումն... Ստուգիւ յաջողութիւնները գուշակել դժուար չէ այլեւս:

Ե. Կ. Ա.

24 Սեպտ. 1910

ՄԱՐԿԱԼԵԱՐԱՍ ՏՈՒՄԱՆԷ ՊԻՐ ԻԽԹԱՐ

Մարաշ մէտէլէսի հագեցաթէն պիւր իթիսէնէն պէրու Քրիստէ վէ Միւլէթ իւրիս պիսի էլէսի ազիւ թէսմիյէ օլընաճագ պիւր մէտէլէ օլմուշ տըր: Էկէր հիտտէթ վէ աստվէթի պէր թարաֆ իտէրսէք, չիւպհէսիդ հազիլգաթը հալ ճիւմլէմիդ: Նազարնտա բէք սատէ վէ ալիքեար սուրէթտէ նիւմեան օլուր:

Իլը տէֆա Ս. Սինօղ մէճիլսինէ թաւտիմ օլունաւ նամզէտլէր ճէտվէլիէ: Եւ սասի պիւր գուսուր պուլընտըլընտան, Արհ. Սինօղոսականլարըն ինթիլապը Բօմաճա չայեանը գապուլ օլմամըշ տըր: Իմտի եւնիստէն գուրա վէրլիմէք լազըմ կէտիկինտէն, վէ Մարաշ ճէմաթը թարաֆընտան թէքրար պէ թէքրար Բօմայա միւրաճաթ խիլմիլ օլտըղընտան, պիղզաթ հաչմէթլու Բաքա հազրէթլէր թարաֆընտան րէսմէն «Առաքելական Այցեդա» իւնվանըլլա՝ Արհ. Աւետիս Արք. Արփիարեան կիպի պիւր րուհանիի քեմալ, թէճրիւպէքեար վէ ֆազիլէթ բէրվէր՝ չէրի մէղքիւրէ իրօալ օլունմըշ տըր: Քիշտի տալաբընտ ասիլ օլտըղընա գանաթ հասըլ իթմիշ օլան պիւր զաթ՝ պու կիպի չայեանը թասվիպ պիւր մուամէլէտէն տօլալը հէզըրան տէֆա անսամիմ թէչէքիւր պէեան իթմէլի տիւր: Թէքսիւթ օլունուր քի, պաղը թահրիքեթիլ երեղընտան պոնըն մուղալիլըր գուհուր իսիպ, պու հալ հէմ Բաքա հազրէթլէրէն, հէմ րիւթպ. Թիւրքեան էֆ. հաչրէթլէրի կիպի սէվիլի վէ էմսալըզ պիւր Կ-Բաթրիկէ տախի պախի քէտէր, վէ հէմ տէ ումուճ ճէմաթ իլին պէօլիւք պիւր «գայրալիդուր» օլմըշ տըր: Գեւր, Կէտիկեան Թ. Մ. Վ. էլէլիսէն, ճիտտէն մէմուլ իտէրիդ քի, քէնտի միւհ:

Մանասթըր մէջ քրօզօրիտինին տէրաէսթի
ֆրիւադըգա վագը օյմը վէ պո պապտե
Րուժ Բաթրիզմանէսինէ արթաէք մալիւ-
մաթ կէլիի տիր. Շէվլէթ Թօրըւա
բաշա՝ էհալինին սիւահլարը Թօքլանմաը
միւհնասիպէլիլլէ իտարէի էօրֆիլէ Բէէս-
սիս օլընսըլընը իւան իթմիշ տիր: Մա-
նասթըր վէ ճիւլարը էհալիսի, գօմիսիսնը

ձուձա իրթէսի կիւիւիւ շէհրմիզէ մու-
վաարէթ խան Յօն տէր Կօլց բաշա, ըս-
տիսթօտան, հարպիէ նազըըը իւէ հարպիէ
միւթթէշարը, իքեքանը հարպ րէիսի վէ
բէք Կօշ իււթթիսի ապըրիւ վէ Ալմանթէ-
պաաաը միւթթէպէքանը թարաթընտան իւ-
թէրպպալ օլընըը տըրը, Պիր պօլիւք քաաա
բէրի Ծամանիւ ինթիթիմթիմթիւս ապըրիւյէ
իքեք իթմիզ վէ մապիթիթիթիթիւս րէֆէթ
պէշ՝ նամը Շահանէշէ պէքանը րէսըր խօա
շաւմէթի իլլէմիշ տիր, Յօն տէր Կօլց բաշա
ձուձա իրթէսի կիւիւիւ Պօղաադ-իլի թէքէն
լէրնրան իքաա օլընան իշանի թալիմէրնիս-
նէ հաղըր պուլլընըը տըրը:

